

Яцишин А.В., к.пед.н., с.н.с.,
докторант Інституту інформаційних технологій
і засобів навчання НАПН України

ПРО ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НАУКОВИХ УСТАНОВ І НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НАПН УКРАЇНИ

Значна кількість дослідників наголошує на тому, що характерною рисою сучасного суспільства є те, що інформація/відомості/дані стали вже теж одним з економічних ресурсів та важливим соціальним фактором, що впливає на зміни в економічній діяльності і соціальні відносини. У публікації [7] зазначено, що завдяки сучасним інформаційним технологіям можливо не тільки розпочати широкомасштабний переклад накопиченої людством інформації в електронну форму, а й до створення нових різноманітних інформаційних ресурсів відразу в цифровому вигляді. Насьогодні, принципово новий рівень отримання відомостей/даних їх використання забезпечує перехід до застосування сучасних інформаційних систем у сфері науки і освіти.

Слід звернути увагу на те, що актуальним є питання «Чи можливо домогтися того, щоб люди користувались новітніми технології після того, як отримають доступ до них?» На думку автора віддати для користування людині нову техніку, технології, недостатньо, і як би вона не розширювала коло можливостей індивіда та не полегшила життя, зрушення у суспільстві можливі тільки тоді – коли кожна людина прийме технологію як невід'ємну частину свого життя. Нині, важливим є питання створення наукових електронних бібліотек які є інструментом для створення єдиного інформаційного простору наукових установ і навчальних закладів, зокрема НАПН України.

Як зазначає Хохлов Ю.Е. «... люди мало замислюються над тим, що станеться з тим контентом, що був «народжений в цифрі» та якого не існує в традиційній формі. Відповідальні особи, які приймають рішення здебільшого недооцінюють роль цифрового контенту, найкращим інструментом, для зберігання якого є електронні бібліотеки. Все одно ця проблема виникає, і для її вирішення потрібні об'єднані зусилля розрізаних спільнот, що використовують електронні бібліотеки [9].

Доречною є також думка Лапо П.М. про те, що електронні бібліотеки і їх розвиток залежать від здатності окремих людей і організацій знаходити шляхи адекватного використання технологій електронних бібліотек, засвоювати і приймати немінучі зміни і створювати необхідні соціальні умови. Багато людей займаються створенням відомостей/даних, і кожен привносить свій досвід, знання та ресурси. Електронні бібліотеки залежать від людей (розробників, користувачів, персоналу електронних бібліотек) і не можуть бути створені швидше, ніж можуть адаптуватися люди та організації. Учений

вважає, що у перспективі жодних бар'єрів для електронних бібліотек і електронних видань немає. Законодавчі, технічні, соціальні, економічні труднощі є, але вони поступово вирішуються [6].

Окрім того, ще у 2010 році Президент України у своєму Посланні до Українського народу, наголосив на створенні Національної електронної бібліотеки і зазначив, що важливим проектом має стати створення Національної електронної бібліотеки, яка б об'єднала наукові, освітні, університетські та музейні ресурси в одну мережу. Також, у 2011 році Президентом було підтверджено план щодо створення електронної бібліотеки, а у березні 2012 року, знову анонсовано створення, поряд з системою електронного урядування, національної мережі електронних бібліотек. Тобто, важливими є конкретні кроки з розбудови потужної національної електронної бібліотечної системи [10].

Досліджуючи проблеми створення єдиного інформаційного простору України, постає питання «Як сьогодні здійснюється відкритий доступ до ресурсів наукових установ і навчальних закладів, зокрема НАПН України? Монографії, підручники, посібники, збірники праць, журнали, звіти доступні в друкованому вигляді. Інші ж ресурси (мультимедійні презентації, фото-звіти подій, аудіо та відео записи подій чи навчальні матеріали та ін.) залишаються надбанням установи-творця і в більшості випадків недоступні (адже відсутня інша форма оприлюднення – цифрова публікація). Окрім того, наша країна не може залишатися осторонь всесвітнього руху «відкритого доступу», який розпочався ще в 2001 році з Будапештської ініціативи Відкритого доступу. Важливим кроком до цього руху є Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.», в якому зазначено, що має бути обов'язковим безкоштовний Інтернет-доступ до ресурсів, створених за рахунок держбюджету України та «Порядок передавання електронних копій друкованих наукових фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського».

Отже, наукова література у відкритому доступі – це безкоштовні он-лайнкові примірники рецензованих журнальних статей, виступів на конференціях, звітів, дисертацій, монографій, підручників, посібників, дослідницьких матеріалів та ін. Те що можна вільно використовувати для навчання і досліджень. Можна навести чимало прикладів забезпечення відкритого доступу до публікацій результатів досліджень, але найоптимальнішим на сьогоднішній день, на думку автора, є твердження, що можливо опублікувати статтю в журналі відкритого доступу або розмістити примірник своєї публікації (вже опублікованої статті у паперовому виданні; ще не опублікованої статті; мультимедійної презентації; фото матеріалів; аудіо, відео записів та ін.) в електронній бібліотеці.

З метою вирішення питання відкритого доступу до наукових даних/відомостей і результатів досліджень та для створення єдиного інформаційного простору наукових установ і навчальних закладів НАПН України протягом 2009-2011 років в Інституті інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України при виконанні НДР «Науково-організаційні засади забезпечення функціонування єдиного інформаційного простору бібліотек наукових і навчальних закладів АПН України» [3] була створена Електронна бібліотека НАПН України (розміщена за адресою: <http://lib.iitta.gov.ua>). До Електронної бібліотеки НАПН України вже внесено 577 публікації (станом на 15.03.13) [4].

Відкривши сайт Електронної бібліотеки НАПН України будь-хто може переглянути наявні ресурси, також, публікації можливо вільно завантажити зі сховища бібліотеки. У користувачів є можливість підписатися на списки розсилки, створювати і зберігати пошуки. Користувач-депонент – має права мінімального користувача та додатково за ним закріплена робоча область, куди він може завантажувати свої ресурси, заповнивши поля опису ресурсів (зазначається автор ресурсу, назва ресурсу, установа, анотація та ключові слова бажано внести українською і англійською мовами, потім описується ресурс: статус публікації, дата, журнал, кількість сторінок та ін.) і завантажити їх до робочої області на розгляд, після розгляду адміністратор бібліотеки завантажує ресурс до сховища Електронної бібліотеки НАПН України і відтепер цей ресурс у вільному доступі [5].

Автор вважає за доцільне наголосити, що після технологічної розробки Електронної бібліотеки НАПН України виникає проблема – процес соціально-психологічної адаптації наукових і науково-педагогічних працівників до сприйняття інновацій, тобто процесу її впровадження і наповнення.

Для початку, важливим є оцінка ефекту від реалізації нововведення, тобто необхідно показати керівникам наукових установ і навчальних закладів можливий ефект, що може бути фінансовим, економічним, соціальним, ресурсним, технологічним і також, проявлятися у нематеріальній сфері (корисність, новизна, надійність тощо). Нововведення в освітній і галузі відображають складний і довготривалий процес, провідне місце відводиться співробітникам, і саме від їх готовності до інноваційної діяльності, від їх ставлення до цього нововведення залежать успіх і ефективність впровадження Електронної бібліотеки НАПН України. Роль керівництва організації у впровадженні Електронної бібліотек НАПН України та її наповненні є дуже важливою [11]. Адже, керівники наукових установ мають найбільші можливості впливати на всіх співробітників, і мають приділяти впровадженню електронної бібліотеки достатньо часу та стати важливим прикладом для інших, розмістивши свої публікації одними з перших.

Навіщо авторам розміщувати свої публікації в Електронній бібліотеці
НАПН України?

Рис. 1. Переваги для авторів, які розміщують свої матеріали у Електронній бібліотеці
НАПН України

Розміщення публікацій в електронна бібліотеці дає можливість більш широко представити свої роботи з вільним доступом, що підвищить кількість цитувань рис.1. Електронна бібліотека НАПН України надає науковим співробітникам реальну перспективу поширювати свій науковий доробок, та долучити його до досягнень світової науки і практики.

Переваги впровадження Електронної бібліотеки НАПН України:

- Авторам: *широке поширення і вплив їх робіт, підвищення рейтингу цитованості, скорочується інтервал між публікацією і цитуванням статей*; Установам: *підвищення репутації та престижу у науковому світі*; Користувачам: *доступ до першоджерел*

Наукові співробітники ІТЗН НАПН України забезпечують:

- постійний науковий супровід на етапах розробки, апробації, впровадження, наповнення;
- проведення практичних занять, семінарів, круглих столів, тренінгів у тому місці, і у той час, коли зручно для працівників установ НАПН України;
- співпрацю науковців, які розробили електронну бібліотеку, з тими хто її наповнює.

Що допоможе своєчасно проводити корективи, доповнення та знаходити оптимальне рішення проблем, що виникають у процесі впровадження електронної бібліотеки НАПН України.

Після впровадження Електронної бібліотеки НАПН України в Інституті у 2011-2012 роках, було зроблено ряд доповнень і налагоджень. Вдала апробація надала можливість

продовжити науково-дослідну роботу у 2012-2014 роках. зі створення мережі електронних бібліотек установ НАПН України, до яких входять такі установи: Інститут педагогіки, Інститут обдарованої дитини, Інститут спеціальної педагогіки, Інститут вищої освіти, Інститут професійно-технічної освіти, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти», Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського та ін.

Протягом наступних років передбачається створення єдиного наукового інформаційного простору електронних бібліотек установ НАПН України, який включає до себе мережу електронних бібліотек. Мережа складається з серверів (вузлів) електронних бібліотек, а також її центрального сервера (центрального вузла). На цей сервер покладені завдання підтримки роботи віртуальних бібліотек, а також функції керування мережею електронних бібліотек установ НАПН України. Віртуальні бібліотеки є незалежними складовими частинами центрального бібліотечного сервера мережі електронних бібліотек, які розмежовані правами доступу та об'єднані єдиним каталогом електронних ресурсів та користувачів мережі [8].

Кожній установі НАПН України може бути виділена робоча область (віртуальна бібліотека на сервері ІТЗН НАПН України), яку вони заповнять своїми інформаційними ресурсами. Така робоча область включає сегмент єдиного каталогу мережі електронних бібліотек установ НАПН України, сегмент єдиного каталогу цієї мережі, а також необхідні сервіси керування віртуальною бібліотекою. Мережа електронних бібліотек НАПН України дозволить докорінно змінити сам принцип інформаційного обслуговування користувачів: звертаючись до системи, вони будуть одержувати не лише посилання (бібліографію чи реферат) на наявний електронний документ, але і сам документ (повну копію оригінальної статті, автореферат дисертації, графічний образ картини чи технічного креслення, відеозапис проведеного дослідження тощо) [8].

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновки, що наукові електронні бібліотеки охоплюють специфічну предметну область, а з цим і пов'язані особливі вимоги до них; їх колекції інформаційних ресурсів є специфічними за змістом і неоднорідними; в наукові електронні бібліотеки вбудовані специфічні сервіси, завдяки яким вони можуть бути використані не тільки як джерело інформаційних ресурсів, але і як майданчик для наукових досліджень. Створення мережі електронних бібліотек дозволить по-новому організувати робоче місце науковця шляхом реалізації можливості колективної роботи і навчання, створення колективних віртуальних середовищ. Поряд з тим буде знижено вартість наукових досліджень за рахунок колективного використання інформаційних ресурсів [8]. Тобто, мережа електронних бібліотек НАПН України, на думку автора, займе чільне місце у науково-освітньому просторі України і стане потужним ресурсом для навчальних цілей і

проведення наукових досліджень в галузі педагогічних наук та допоможе представити значний науково-педагогічний доробок України у світовому інформаційному просторі.

Електронна бібліотека НАПН України за своєю місією є важливою ланкою підтримки науки та освіти і сприяння академічному розвитку та інформатизації освітнього простору держави. Основні функції бібліотеки накопичення, збереження та організація вільного доступу до наукових та навчальних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Арнаутов С.А. Роль и место научных электронных библиотек / С.А. Арнаутов // Электронные библиотеки. – 2001. – Т. 4. – № 6. – С. 3–8.
2. Берестова Т.Ф. Электронная библиотека как инструмент создания единого информационного пространства / Т.Ф. Берестова // Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусств. – 2009. – Т. 20. – № 4. – С. 6–12.
3. Веб-сайт Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ime.edu-ua.net/index.html> – дата доступу 15.03.2013.
4. Електронна бібліотека НАПН України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua>. – дата доступу : 15.03.2013.
5. Електронні бібліотечні інформаційні системи наукових і навчальних закладів: монографія [Електронний ресурс] / [Іванова С. М., Новицький О. В., Савченко З. В., Яцишин А. В. та ін.] – за нук.ред. В. Ю. Бикова, О. М. Спіріна. – К. : Педагогічна думка, 2012. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/606/>. – дата доступу : 01.12.2012.
6. Лапо П. М. Введение в электронные библиотеки [Электронный ресурс] / П. М. Лапо, А. В. Соколов. – Электрон. Текстовые данные. – Режим доступа : <http://www.iatp.by/handouts/library/e-libraries/2-16.htm>. – дата доступа : 10.01.2013.
7. Научно-методическая поддержка разработки научных электронных библиотек [Электронный ресурс] / Акимов С. И., Елизаров А. М., Ершова Т. В. и др. // Электронные библиотеки. Российский научный электронный журнал. – 2005 – Том 8 – Выпуск 1 – Режим доступа: <http://www.elbib.ru/index.phtml-?page=elbib/rus/journal-/2005/part1/AЕЕКFN>. – дата доступа : 10.01.2013.
8. Спірін О. М. Концептуальні засади побудови мережі електронних бібліотек Національної академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] / О. М. Спірін, С. М. Іванова, О. В. Новицький // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 5 (31). – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua>.
9. Хохлов Ю. Е. О месте электронных библиотек в информационном обществе [Электронный ресурс] / Хохлов Ю.Е. // Электронные библиотеки. Российский

- научный электронный журнал – 2006. – Т.8 (2) – Режим доступа:
<http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/2005/part2/Hohlov>.
10. Яцишин А. В. Місце і роль мережі електронних бібліотек установ НАПН України в науково-освітньому просторі [Електронний ресурс] / А. В. Яцишин // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2013. – №1 (33). – Режим доступу :
<http://journal.iitta.gov.ua>.
11. Яцишин А. В. Соціально-психологічні аспекти впровадження електронної бібліотеки НАПН України [Електронний ресурс] / А. В. Яцишин // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №3 (29). – Режим доступу :
<http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/issue/view/51>.